

Úvodník 2022/XVII/1

Jana Dlouhá

Envigogika 17 (1) – Úvodník / Editorial

Publikováno/ Published 31. 12. 2022

DOI: [10.14712/18023061.656](https://doi.org/10.14712/18023061.656)

Vážení přátelé, příznivci Envigogiky,

Příroda, hodnoty, umění... To je ve zkratce obsah posledního, jediného čísla Envigogiky roku 2022, které vám nyní nabízíme. Vše, co nás může zachránit před světem lidí, který se postupně ukazuje jako rizikový až místně neobyvatelný – protože však lidstvo má globální tělo, jeho zranění mohou snadno způsobit otravu celkovou. Tahle sepe už postupuje, a tak potřebujeme protilátky. Kde jinde je hledat, než – v přírodě, hodnotách, umění...

Eticky vedené úvahy o přírodě si v současné filosofii své místo hledají poměrně těžce: už proto, že příroda je *objektem* lidského zkoumání, případně ochrany, přírodní zákonitosti však nejsou vzorem pro utváření našich, lidských zákonů.¹ Hranice etiky se ovšem v poslední době rozšiřují, snaží se (v teorii i praxi) přírodu zahrnout do našeho světa lidského. Kam to může vést? je otázka, kterou si klade Jan Polák v textu [Bioetický imperativ Fritze Jahra](#). Integrativní bioetika, kterou zde představuje, chce najít v tomto nepřehledném terénu nějaké orientační body, a to na vědeckém základě. Nehledá ovšem nějaký základ pro nová pravidla, autoritu například, která by je stanovila a prosazovala. Všichni totiž prožíváme svůj vztah ke světu mj. eticky, a tak se musíme zajímat, jak vůbec můžeme být dnes integrální osobnosti (vědomě nepůsobit zlo). Debaty na toto téma jsou tak velmi aktuální, samy o sobě nám ale nepřinesou roz(h)řešení: tento rozpor si musíme vyřešit každý sám ve svém každodenním životě, kdy se setkáváme s násilím na přírodě a jejích bytostech zcela běžně...

Konzistentní etiku nutně potřebujeme právě ve vzdělání; zde má být humanisticky založená, současně ale pojata holisticky – vést ke kolektivní odpovědnosti. Ve spojení těchto dvou přístupů (humanistického a holistického) lze s výhodou využívat různé diskurzy: vědu, umění a literaturu (filosofii) – tak se rozvíjí nejen celkové porozumění smyslu jevů a dění, ale také schopnost jednat. Hodnoty humanismu tedy jsou, podle [Françoise Laveuve](#), s hodnotami udržitelnosti plně kompatibilní.

S těmito „lidskými“ hodnotami udržitelnosti máme zkušenost i v českém a slovenském prostředí; v podobném duchu je prosazoval Josef Vavroušek, a mj. z jeho iniciativy se staly součástí některých mezinárodních jednání a dokumentů, formovaly také společenské klima v minulých třech dekádách. To pak nastartovalo procesy změn, které se nejvíc odrazily právě ve vzdělávání – přestože se zpožděním a často bez výslovného odkazu na hodnotový základ nově prosazovaných principů.

¹ Až dosud nebyly, což se v časech cirkulární ekonomiky ovšem postupně mění...

Historii debat a jednání o možné/žádoucí změně hodnot přináší [Mikuláš Huba](#); naznačuje také výhledové možnosti, jak je znovu uvést do života nejen soukromého, ale též procesů evoluce vědy a techniky.

Hodnoty vycházející z odpovědnosti za stav světa lze rozvíjet v praxi – k tomu slouží vzdělávací programy podporující přímé zkušenosti v přírodě, a jejich interpretaci. Dle jejich koncepce a použitých strategií výuky/učení pak lze vyhodnotit (zamýšlený) dopad – míru, do jaké jsou posíleny hodnoty ochrany versus využívání přírody, a s čím (s jakými výchozími podmínkami a použitými postupy) jejich přijetí ze strany žáků koreluje. Že tento dopad není přímočarý, ale závisí na předivu vztahů a okolností, ukazují (kromě jiného) [Jan Činčera a Bruce Johnson v analýze programu Strážci Země](#).

Velmi aktuální otázku týkající se hodnot pak klade Tetiana Gardashuk v článku [Je ruská agrese na Ukrajině ekocidou?](#) Ve světle válečných událostí nabývá pojem *ekocida* významu, který daleko přesahuje jeho pochopení jakožto újmy na přírodě. Není ještě základem řádného právního vymezení, přinejmenším ale může sloužit pro vyhodnocení přírodních škod včetně jejich dopadu na lidské potřeby, a podpořit tak případnou kompenzaci, nápravu. K tomuto problému se autorka vyjadřuje i v textu [Environmentální hrozby války na Ukrajině](#).

Na základě předchozích úvah si můžeme uvědomit, že přírodu člověk opravdu potřebuje nejen jako snadno dostupný zdroj – a také proto ji chce vracet do původního stavu, například snahou o reintrodukcii vyhynulých živočichů. Zde je důležité se ptát na míru přirozenosti a na druhé straně přeměny, kultivace původního přírodního prostředí, což je vždy zasazeno do širších kulturních souvislostí. Ne vždy se totiž snahy o takové „návraty“ setkávají s pochopením místního obyvatelstva, lesníků nebo i prostých návštěvníků těchto oblastí. Pokud jde o velká zvířata jako je například los, hraje zde roli (neopodstatněný) strach, což ukazuje Jan Andreska s Adélou Hartlovou v článku [Přítomnost losí populace ve volné přírodě z pohledu dospívajících žáků](#). Naopak znalosti o tomto živočišném druhu mohou odbourat předsudky a spoluvytvářet tak pozitivní obraz zvířete, čímž připravují půdu pro jeho přijetí lidmi, kteří se s ním budou (velmi zřídka) potkávat.

Tématu hodnot ve vztahu k přírodě jsme se v tomto čísle věnovali opravdu hodně, téma umění je ale v této souvislosti neméně důležité – také zde dochází k výrazným posunům diskurzu (především výtvarného), a to citlivě odráží „obecné povědomí“ o tom, čím pro nás příroda je. Při pohledu na nové umělecké směry nelze říci, že by byly přírodou inspirované – jsou spíše pokusem o posun hranic vzájemného dialogu, ovlivňování. Umění zde ukazuje nové možnosti, ale i rizika manipulace s přírodou, a klade otázku „přirozenosti“ všeho živého. To, spolu s problémem pomíjivosti uměleckého díla, v našem případě zasazeného do těla přírodních objektů, rozebírá Jindra Kubíčková v textu [Příroda, biologie a nové technologie v umění](#). Tradičnější přístup má Jan van Boeckel, který zvažuje různé podoby racionality, a snaží se pak na tomto základě propojovat environmentální vědy a umění ([což relevantní text stručně shrnuje](#)). Jeho [Metamorfózy organických forem](#) jsou pak názorným příkladem, jak lze pracovat s oběma přístupy tak, aby složité přírodní procesy mohly být hlouběji pochopeny osobním prožitkem.

Ucelený přehled o zdrojích, které reflektují možnosti využití uměleckých (či umění blízkých) postupů ve vzdělání pro udržitelný rozvoj v českém prostředí, nabízí recenze [Kreativní učení ve vzdělávání k udržitelnosti – metody, zkušenosti, inspirace](#). Zde najdete odkazy na 8 dostupných textů na dané téma – což zahrnuje teoretické rešerše, metodiky, vyhodnocení vzdělávacích programů pro podporu tvůrčího myšlení, a také inspiraci, jak postupovat v praxi a co při tom sledovat. Využitelné zvláště pokud kreativita není jediným vzdělávacím cílem, a program směřuje k posílení zájmu žáků o společenskou dění a podněcuje ochotu se v něm angažovat.

Nakonec přinášíme ještě poněkud idealistické (pro někoho však inspirativní) úvahy o [Zemi míru a dohody](#); inzerujeme navíc i [nový časopis pro filosofii a teologii výchovy](#), který určitě stojí za přečtení!

Tím se náš letošní pokus zmapovat posuny ve vnímání toho, co pro nás příroda (hodnotově, emocionálně) znamená uzavřel, spolu s končícím rokem 2022. Do toho nového Vám přejeme, aby se vaše myšlení o přírodě obohatilo o nové perspektivy, které povedou nejen k vyšší osobní odpovědnosti, ale také pomohou překonat umrtvující strach z případného selhání Vašich životních strategií takto založených.

To vše vám přeje

Redakce Envigogiky

Jana a Jirka Dlouzí

Poznámka: Toto číslo Envigogiky bylo vydáno v souvislosti s [11. Světovým kongresem o environmentální výchově](#) (jehož podtitul zněl *Stavíme mosty v době klimatické nouze*), který se konal ve dnech 14.–18. března 2022 v Praze. Jedno z jeho témat – [Arts, ethics, and environmental education](#) – je inspirativní i pro většinu z publikovaných textů (a mohlo tomu být i naopak).